

УДК 314/316.4

<https://doi.org/10.62664/cpa.2025.01.03>

Олександр БІЛОЦЬКИЙ,

доцент кафедри публічного управління

та адміністрування,

кандидат юридичних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5256-5105>

Володимир КУШНІРЮК,

доцент кафедри публічного управління

та адміністрування,

кандидат психологічних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

(© БІЛОЦЬКИЙ О., КУШНІРЮК В., 2025)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ
ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ**

Розглядаються організаційно-правові засади соціально-психологічної адаптації військовослужбовців-учасників бойових дій до цивільного життя; з'ясовано, що вплив воєнних подій на суспільство не обмежується лише періодом збройного конфлікту, а продовжується й після його завершення, оскільки війна залишає відбиток не лише на військовиках, а й на цивільному населенні, змінюючи їхнє сприйняття дійсності та ставлення до тих, хто їх оточує; переконливо доведено, що ветерани щодня

стикаються з масовою соціально-психологічною проблемою – від пошуку роботи до вибору медичного закладу для реабілітації, що для багатьох з них створює суттєві труднощі; показано, що процес інтеграції ветеранів війни в мирне життя потребує тісної взаємодії центральних, регіональних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства в Україні; з'ясовано, що Українська держава нині прагне розробити нормативно-правове забезпечення цього напрямку реалізації державної політики та організувати відповідну організаційну роботу з тим, щоб задовольнити в найближчій перспективі побажання ветеранів війни; проаналізовано чинне та перспективне законодавство, зокрема проєкт Закону України «Про державну ветеранську патронатну службу», яким передбачаються організаційно-правові засади функціонування державної ветеранської патронатної служби, місією якої є допомога конкретному демобілізованому в отриманні конкретної публічної послуги (електронної публічної послуги) винятково в системах соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та адміністративних послуг; зацентовано увагу на тому, що під час адаптації в мирне життя військовослужбовці мають відчувати всю силу поваги до них, суспільного визнання подвигу, який вони здійснили ціною власного здоров'я для дальшого життя вільної України.

Ключові слова: законодавство України, організаційно-правові засади, російсько-українська війна, бойові дії, цивільне життя, військовослужбовці, учасники бойових дій, адаптація, соціально-психологічна адаптація, завдання і проблеми соціально-психологічної адаптації, медико-психологічний супровід, психологічна відновлюваність, Ветеранська патронатна служба, супровід ветеранів.

Oleksandr BILOTSKYI,
Associate Professor of the Department

of Public Management and Administration,
Candidate of Law, Associate Professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5256-5105>

Volodymyr KUSHNIRIUK,
Associate Professor Department
of Public Administration and Management,
Candidate of Psychological Sciences, Associate professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>
(© BILOTSKYI O., KUSHNIRIUK V., 2025)

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF MILITARY SERVICEMEN-PARTICIPANTS OF COMBAT ACTIONS TO CIVILIAN LIFE: ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES

The organizational and legal principles of the socio-psychological adaptation of military personnel – participants in hostilities – to civilian life are considered; It has been found that the impact of military events on society is not limited to the period of armed conflict, but continues after its end, as war leaves an imprint not only on military personnel, but also on the civilian population, changing their perception of reality and attitude towards those around them; It has been convincingly proven that veterans face massive socio-psychological problems every day – from finding a job to choosing a medical facility for rehabilitation, which creates significant difficulties for many of them; it is shown that the process of integrating war veterans into civilian life requires close interaction between central, regional and local executive authorities, local self-government bodies and civil society in Ukraine; it was found that the Ukrainian state seeks to develop regulatory and legal support for this direction of state policy implementation and organize appropriate organizational work in order to

satisfy the aspirations of war veterans in the near future; current and prospective legislation was analyzed, in particular the draft Law of Ukraine «On the State Veterans» Patronage Service, which provides for the organizational and legal principles of the functioning of the State Veterans' Patronage Service, whose mission is to assist a specific demobilized person in obtaining a specific public service (electronic public service) exclusively in the systems of social protection, healthcare, education and administrative services. Attention is focused on the fact that during adaptation to civilian life, servicemen should feel the full force of respect for them, public recognition of the feat they performed at the cost of their own health for the further life of a free Ukraine.

Key words: *Ukrainian legislation, organizational and legal principles, Russian-Ukrainian war, hostilities, civilian life, military personnel, participants in hostilities, adaptation, socio-psychological adaptation, tasks and problems of socio-psychological adaptation, medical and psychological support, psychological recovery, Veterans' Patronage Service, support for veterans.*

Постановка проблеми. Як відомо, вплив воєнних подій на суспільство не обмежується лише періодом збройного конфлікту, а продовжується й після його завершення. Війна залишає відбиток не лише на військовиках, а й на цивільному населенні, змінюючи їхнє сприйняття дійсності та ставлення до тих, хто їх оточує. Повернувшись із війни, військові ветерани почасти стикаються з нерозумінням та побоюванням з боку суспільства. Це зумовлено тим, що вони не можуть просто стати «такими, як усі», відкидаючи психологічні та емоційні наслідки війни. Багато з них відчують «фронтний максималізм» і труднощі в адаптації до змінених умов життя.

Визначальними для вибору державної стратегії інтеграції учасників бойових дій у цивільне життя є проблеми соціально-психологічної адаптації. Однією із особливостей служби в армії є те, що в усій військовій

кар'єрі солдат живе за правилами статуту або військового часу, несе чітко визначену відповідальність, виконує накази, що підвищуються до життя у військових реаліях і знаходиться на забезпеченні держави. Після повернення додому дуже часто виникає невідповідність між очікуваннями суспільства та колишніх військовослужбовців щодо взаємодії в умовах мирного життя. Як результат, ветерани щодня стикаються з масовою соціально-психологічною проблемою – від пошуку роботи до вибору медичного закладу для реабілітації, що для багатьох з них створює суттєві труднощі. Особливо складною стає інтеграція до суспільства тих, хто потерпає від посттравматичного стресу, депресії або тривоги, що були викликані зіткненням з важкими подіями під час війни. Також ускладнюють повернення до звичного життя фізичні ушкодження, змушуючи ветеранів з інвалідністю та родину радикально змінювати життєві практики та побутові звички. У цьому зв'язку держава має всіма силами сприяти соціальній адаптації військовиків, усіляко допомагати їхньому *«виходу з війни»* і поверненню до мирного життя.

Водночас, Українська держава нині по суті не має реальної єдиної системи реабілітації ветеранів російсько-української війни. Така не до кінця продумана соціальна політика має відразу кілька вразливих місць – втрату соціально активної частини населення, що через значну кількість психічних проблем не може бути включеною до життя суспільства, а також підвищення рівня споживчого насилля, високий рівень криміналізації та зростання девіацій [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до проблематики адаптації військовослужбовців до цивільного життя в своїх наукових публікаціях зверталися В. Бондарь, І. Ганжук (розглядають питання психологічної допомоги та соціальної адаптації військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції) [2], Н. Васиньова, Є. Іванов (досліджують виклики та шляхи їх подолання в

контексті соціально-психологічної реабілітації й адаптації військовослужбовців до цивільного життя) [3], Т. Вдовиченко (розглядає соціальну та професійну адаптацію звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення) [4], А. Грибок (аналізує психологічний аспект процесу адаптації військовослужбовців-учасників антитерористичної операції до навчальної діяльності у вищому військовому навчальному закладі) [5], О. Данілін (описує досвід США та нові виклики для України в контексті адаптації військовослужбовців до умов війни) [6], С. Денисюк, В. Корнієнко (розглядають адаптацію як передумову самореалізації військовослужбовців до умов цивільного життя) [7], Р. Жиленко (аналізує стан розгляду в сучасній науковій літературі процесів соціальної адаптації військовослужбовців [8], С. Зінченко (досліджує професійну адаптацію студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг) [9], О. Клименко, Г. Чепурко (вивчають проблеми соціальної адаптації ветеранів в Україні) [10], М. Мальований, Ю. Улянич, О. Підлубна (досліджують проблематику професійної та соціальної адаптації в Україні військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей) [11], М. Павлюк, І. Овдій (описують психологічну адаптацію військовослужбовців Збройних сил України [15], Г. Пріб, Л. Бегеза, Я. Раєвська (досліджують проблематику вивчення соціально-психологічної адаптації військовослужбовців/ветеранів) [16], Н. Твердохліб (вивчає психологічні чинники бойового стресу та адаптація військовослужбовців) [19], О. Числіцька (розглядає соціально-психологічну адаптацію військовослужбовців, які брали участь у бойових діях у ході антитерористичної операції) [20] та ін.

Водночас, у цих наукових розвідках по суті не висвітлюються останні законодавчі ініціативи щодо соціально-психологічного супроводу ветеранів війни та першої практики підготовки та діяльності фахівців із супроводу ветеранів.

Мета статті. Зважаючи на вищевикреслені причини, автори за мету взяли намір описати організаційно-правові засади соціально-психологічної адаптації до цивільного життя військовослужбовців – учасників бойових дій у ході російсько-української війни, що повномасштабно триває вже понад три роки, першу практику патронатної роботи з ними, що активно впроваджується в Україні.

Виклад основного матеріалу. До повномасштабного вторгнення російського війська на суверенну територію України в єдиному електронному державному реєстрі ветеранів війни налічувалося майже пів мільйона осіб. В Україні після Перемоги особливої уваги та турботи потребуватимуть щонайменше 1,5 млн наших співгромадян, які здобули досвід участі у воєнних діях. Очевидно, що так само в центрі пріоритетної опіки держави перебуватимуть і члени сімей ветеранів та сімей загиблих воїнів, а це додатково ще кілька мільйонів людей. За загальними підрахунками, після війни така цифра може сягнути 4 млн осіб [14].

Як відомо, серед основних проблем, з якими стикаються ветерани війни та їхні сім'ї в контексті соціально-психологічної адаптації, можна виокремити такі: медико-реабілітаційну допомогу, проблеми соціальної взаємодії з родиною, невизначеність майбутніх перспектив, наявність належної підтримки від держави тощо. Такий широкий спектр проблем вимагає від держави та громадянського суспільства застосування системного підходу та виважених стратегій взаємодії між військовою і цивільною сферами життя країни.

Актуальні соціально-психологічні проблеми та потреби, з якими стикаються учасники бойових дій, ветерани та члени їхніх родин в Україні демонструють результати проведеного з 15 до 25 січня 2024 року Українським ветеранським фондом онлайн-опитування серед ветеранів та чинних військовослужбовців «Актуальні потреби та бачення можливо для дослідження кар'єрного та професійного зростання ветеранів» [1].

Опитування передбачало збір первинних даних з метою визначення думки безпосередньо ветеранів та чинних військовослужбовців щодо їхніх актуальних потреб та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання в Україні. Переважна кількість опитаних респондентів мали статус учасника бойових дій (74,5 %), статус особи з інвалідністю внаслідок війни мають 15,92 % респондентів, 9,2 % – ВПО, 1,25 % – члени родини загиблого.

На запитання *«Якої допомоги Ви потребуєте зараз або в майбутньому»*, респонденти з числа ветеранів, які нині вже не несуть службу в Силах оборони України, зазначили, що потребують: фінансової підтримки – 56,16 %; зміцнення здоров'я – 52,44 %; придбання житла – 29,23 %; підприємницьких інвестицій – 27,22 % поліпшення житлових умов – 26,65 %; освіти – 26,07 %; працевлаштування – 24,07 %; психологічної підтримки – 22,64 %; підтримки підприємництва (не фінансова підтримка) – 15,19 %; відновлення житла – 2,58 %. Крім того, 5,16 % опитаних зазначили власні варіанти відповідей, серед яких були: відсутність дискримінації в усіх сферах життя, оплата оперативного лікування, подолання корупції, підтримка в адаптаційному періоді [1].

Зважаючи на це, у сучасній Україні основними організаційними та теоретико-методичними завданнями медико-психологічного супроводу адаптації ветеранів та учасників бойових дій у напрямку самореалізації військовослужбовців в умовах цивільного життя визначено: 1) планування і здійснення заходів, спрямованих на пом'якшення соціально-економічних і суспільно-психологічних наслідків, пов'язаних зі звільненням військовослужбовців; 2) організація заходів щодо зниження соціальної напруженості в місцях розміщення військових формувань і проживання громадян, звільнених з військової служби; 3) створення умов і можливостей для здобуття освіти, перепідготовки та працевлаштування; 4) розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства про права, пільги та

соціальні гарантії військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, та членів їхніх сімей; 5) удосконалення механізмів та інститутів соціальної адаптації військовослужбовців [7, с. 112], для впровадження яких потрібне відповідне нормативно-правове забезпечення.

До початку російсько-української війни (20.02.2014) та повномасштабного вторгнення російського війська на суверенну територію України (24.02.2022) існувало кілька державних концепцій і програм, наприклад, Комплексна програма соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, та створення Національної наглядової ради з її реалізації, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1996 року № 918; Державна програма соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, що підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2011 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 року № 720; Державна цільова програма соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 1068-р та ін. Водночас, усі вони були зорієнтовані на соціальну і професійну адаптацію звільнених військовослужбовців у мирний час і не передбачали всього спектру завдань, що мають бути виконаними в контексті правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення України.

2018 року було розроблено проєкт Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації й соціальної та професійної реадаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року, що, на жаль, так і не була ухвалена Урядом.

Зважаючи на стан справ із забезпеченням соціально-психологічної адаптації військовослужбовців – учасників бойових дій до цивільного життя, Українська держава нині прагне розробити нормативно-правове забезпечення цього напрямку реалізації державної політики та організувати відповідну організаційну роботу з тим, щоб задовольнити в найближчій перспективі прагнення ветеранів війни, на що вони мають цілком законне право, оскільки, жертвуючи своїм життям, захистили Україну та її мирних громадян від російської навали.

Так, наказом Міністерства соціальної політики України від 11 квітня 2024 року № 175-Н «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг» [18] визначено, що «соціальна послуга соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей це – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення соціальної профілактики та соціальної підтримки, збереження та відновлення соціальних і сімейних зв'язків ветеранів війни та членів їхніх сімей, запобігання потраплянню в складні життєві обставини сімей ветеранів війни, пристосування до змінених умов соціального середовища, спрямованих для усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності, забезпечення можливостей для подальшого планування особистого життя та професійного розвитку, що складається із двох етапів, перший етап надається в рекреаційному закладі, другий етап – індивідуальна соціальна адаптація, яка надається за задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) ветеранів війни та членів їхніх сімей та здійснюються впродовж визначеного строку» [18].

Відповідно до Стандарту [18] отримувачем соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей є особа з числа

ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей ветеранів війни, членів сімей осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників України [18].

Надання соціальної послуги включає два етапи, а саме: перший етап – надання соціальної послуги в рекреаційному закладі; другий етап – індивідуальна соціальна адаптація. На першому етапі соціальна послуга надається одноразово впродовж шести місяців після демобілізації отримувача соціальної послуги та передбачає виконання завдань індивідуального плану за участю членів мультидисциплінарної команди та отримувачів соціальної послуги. На другому – надання соціальної послуги передбачає проведення заходів щодо індивідуальної соціальної адаптації за участю фахівців із соціальної роботи, фахівців суб'єктів взаємодії та фахівців міждисциплінарної команди безпосередньо за задекларованим/зареєстрованим місцем проживання (перебування) отримувача соціальної послуги (у громаді) відповідно до завдань індивідуального плану [18].

Наразі продовжується робота щодо дальшого напрацювання нормативно-правового забезпечення соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців – ветеранів російсько-української війни. Так, 27 червня 2023 року народні депутати України IX скликання Г. Третякова та ін. внесли до Верховної Ради України проєкт Закону України «Про державну ветеранську патронатну службу» (прийнято за основу 25 квітня 2024 року, постанова Верховної Ради України № 3676-IX) [17]. Як зазначається в Пояснювальній записці до проєкту цього Закону, «*Медичні послуги (лікування, скринінг ПТСР, психологічна реабілітація, протезування та ортезування), фінансова підтримка в перші місяці після демобілізації, забезпечення житлом (власне, проміжне чи соціальне), працевлаштування (повернення на попереднє місце роботи, військова*

кар'єра, публічна служба, працевлаштування на «розумні» (ергономічні) місця в приватному та публічному секторі, відкриття власної справи, перекваліфікація, у разі потреби) – це ті питання, що постають перед захисниками відразу після повернення з фронту» [17].

Для організації процесу повоєнної адаптації демобілізованих військовослужбовців до цивільного життя пропонується в системі державної влади (при Кабінеті Міністрів України) створити Державну ветеранську патронатну службу, що діятиме продовж п'яти років на засадах державно-волонтерського партнерства. Мета такої Служби – допомогти конкретному демобілізованому отримати конкретну публічну послугу (у тому числі електронну публічну послугу) в системах соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та адміністративних послуг [17].

Крім того, у Верховній Раді України 24 липня 2023 року також було зареєстровано проєкт Закону про внесення змін до статті 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо гарантування та забезпечення державою соціально-психологічної реабілітації та психологічної допомоги військовослужбовцям (№ 9522), який 11 лютого 2025 року включено до порядку денного 9 сесії IX скликання за № 4229-IX.

Метою цього законопроєкту є запровадження Національної державної програми психологічної підтримки та реабілітації військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей для забезпечення достатньої та кваліфікованої соціально-психологічної реабілітації та психологічної допомоги військовим та членам їх сімей.

Проєктом Закону пропонується внести зміни до статті 11 Закону України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», якими передбачається, що заходи державної безоплатної соціально-психологічної реабілітації та психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх

сімей у разі загибелі таких осіб формується та реалізується на підставі Національної державної програми психологічної підтримки та реабілітації військовослужбовців, ветеранів війни та членів їхніх сімей. Така програма розробляється Кабінетом Міністрів України. Фінансування витрат, пов'язаних із реалізацією заходів програми, має здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а також інших коштів, у тому числі грантових, отриманих від міжнародних організацій, іноземних держав не забороненим законодавством шляхом.

Отже, як видно, допомогти військовослужбовцям – учасникам бойових дій адаптуватися після військової служби до цивільного життя, надати допомогу їхнім родинам, а також допомогти колишнім військовополоненим та членам їхніх родин – пріоритетні завдання для Української держави, насамперед в особі Міністерства соціальної політики України та відповідних структур обласних та районних державних (військових) адміністрацій, територіальних громад на місцях. У Міністерстві, ураховуючи всі виклики повномасштабного вторгнення та зростання кількості військовиків та членів їхніх родин, особливу увагу фокусують саме на розвитку соціальних послуг та програм для цих категорій українців [13].

Для допомоги та реабілітації ветеранів війни в питанні повернення до цивільного життя після демобілізації Мінсоцполітики запровадило соціальну послугу соціальної адаптації ветеранів та членів їхніх сімей. Послуга передбачає два етапи: I – тижнева програма соціального відновлення разом з сім'єю під супроводом психологів, соціальних працівників та соціальних педагогів, спрямована для збереження й відновлення соціальних зв'язків, сприяння формуванню довірливих відносин у сім'ї, стабілізації психоемоційного стану, стійкості до бойової психологічної травматизації на етапі відновлення. Проведення програми відбувається на базі рекреаційних закладів. II – надання послуги

безпосередньо в громаді. Це комплекс заходів, спрямованих на допомогу ветерану війни в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних потреб чи потенційних проблем, шляхів їх задоволення; у формуванні дальшого плану розвитку в усіх сферах життєдіяльності; створення умов для формування та розвитку соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; допомогу в зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків; сприяння в організації фізичного відновлення тощо [13].

Крім того, система соціального захисту пропонує послуги для військовиків, звільнених з полону та членів їхніх сімей, а саме: 12 соціальних послуг, які орієнтовані на першочергову допомогу, реабілітацію, протезування та забезпечення допоміжними засобами реабілітації, пенсійне забезпечення та соціальні стипендії. Для кожної звільненої з полону людини та її родини визначається фахівець соціальної сфери або кейс-менеджер, який допомагає в організації соціальних послуг та інших допомог.

Наразі послуга широко представлена у п'яти областях: Вінницькій, Черкаській, Хмельницькій, Полтавській та Чернівецькій. До фінансування послуги також долучилася Програма розвитку ООН в Україні, що організувала конкурс на обрання регіонів, де цю послугу буде впроваджено. Очікується, що завдяки фінансуванню ПРООН в Україні, програма стане доступною ще в шести регіонах.

Відповідно до напрацьованої Архітектури повоєнної адаптації військовослужбовців/демобілізованих в цивільне життя, при Кабінеті Міністрів України також планується створення Ветеранської патронатної служби, що забезпечить маршрутизацію соціального супроводу ветерана після демобілізації. Основними функціями Ветеранської патронатної служби мають стати: супровід демобілізованого в процесі інтеграції в мирне життя та координація всіх дотичних до процесу реалізації Стратегії переходу від військової служби до цивільного життя. Завдання

ветеранського Патрона – працівник Ветеранської патронатної служби – розробити та контролювати виконання індивідуальної програми адаптації кожного демобілізованого військовика в цивільне життя. Цей процес передбачає виявлення потреб захисників України в усіх сферах життя після демобілізації, а також дальший супровід на шляху їх вирішення. При цьому, якщо такими патронами будуть інтегровані в мирне життя колишні військовослужбовці, спрацює принцип *«рівний – рівному»*. Це сприятиме довірі ветерана до Служби.

Робота Ветеранської патронатної служби має будуватися на принципах роботи габів (центрів), що зустрічали внутрішньо переміщених осіб, наприклад, у Польщі чи Німеччині, а також на принципах роботи наших ЦНАПів, які мають досвід розроблення ефективних методичних рекомендацій щодо організації роботи/спілкування з людьми, які звертаються за послугою.

Водночас, не очікуючи відповідного нормативно-правового забезпечення, у територіальних громадах України вже з'явилися перші фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Їхнє завдання – усіляко сприяти ветеранам війни, демобілізованим особам та членам їхніх сімей у реалізації їхніх можливостей, прав, соціальних гарантій на шляху переходу від військової служби до цивільного життя. Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у громадах виконує важливу роль, яка виходить за межі звичайної діяльності соціальних працівників. Простими словами, після родини – він перший, хто розпочне послідовну взаємодію з ветеранами, демобілізованими захисниками після їхнього повернення з фронту. Фахівець забезпечує їм індивідуальний супровід, первинне консультування та всебічну підтримку на шляху інтеграції в цивільне життя. У цьому зв'язку постає потреба підготовки та забезпечення роботи відповідних фахових працівників. Проілюструємо це на прикладі Прикарпаття.

Так, 26 вересня 2024 року в Івано-Франківському національному технічному університету нафти і газу (ІФНТУНГ) завдяки поєднання зусиль Міністерства у справах ветеранів України, Івано-Франківської обласної державної адміністрації та ІФНТУНГ відкрився *Центр ветеранського розвитку*. Такі центри є фундаментом ветеранської інфраструктури області. На базі *Центру ветеранського розвитку ІФНТУНГ* відбуватимуться тематичні навчальні заняття, курси з перекваліфікації, підвищення кваліфікації ветеранів та членів їхніх родин. Перший важливий етап роботи цього Центру – це заняття, що вже на його базі відбуваються, зокрема, навчання для фахівців із супроводу ветеранів війни на основі сертифікатної освітньої програми «Організація роботи фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб». Опрацьовуються також питання щодо навчання на базі Центру ветеранів російсько-української війни з інвалідністю.

17 січня 2025 року в *Центрі ветеранського розвитку ІФНТУНГ* відбулася важлива подія – 14 перших випускників отримали сертифікати про навчання з підвищення кваліфікації фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. Це – перший випуск слухачів та перший досвід такої роботи, до якої долучилися кафедри суспільних наук, публічного управління та адміністрування, документознавства та інформаційної діяльності Інституту гуманітарної підготовки та державного управління.

Програма підвищення кваліфікації включала три обов’язкові освітні компоненти по 1 кредиту (30 академічних годин) кожен і була спрямована на всебічне вивчення специфіки застосування кейс-менеджменту в супроводі ветеранів війни та демобілізованих осіб. Слухачам було запропоновано пошукові, проблемні, інтерактивні методи, а також блоки ефективного залучення та включення до процесу соціальної взаємодії, ураховуючи особливості ветеранської політики загалом. Фокус курсів

також було скеровано на здатність застосовувати технологію кейс-менеджменту при здійсненні супроводу ветеранів війни, демобілізованих осіб, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, захисників та захисниць України, які потребують підтримки чи допомоги.

Усього в Україні планується підготувати та працевлаштувати до 11300 фахівців із супроводу ветеранів по всій державі, зокрема на першому етапі – до 3000.

Висновки. Отже, ураховуючи внесок українських військовослужбовців у можливість України бути вільною, незалежною та суверенною державою, підтримка демобілізованого українця, а також захист його прав після демобілізації є одним із пріоритетів державної політики загалом та соціальної політики зокрема, а також можливість віддати суспільний борг перед захисниками держави за можливість жити у вільній Україні. Адаптація ветеранів війни є складною та багатоаспектною проблемою, тому й потребує комплексного підходу, а також співпраці між урядом, громадськістю та власне ветеранами. Зважаючи на велику кількість ветеранів, яка очікується після війни, державі справді важливо ретельно планувати і виконувати програми їх адаптації та соціалізації. Це допоможе зменшити можливі проблеми і забезпечити гідне та якісне життя ветеранів, а також їхніх сімей.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження порушеної нами в статті проблеми стосуватимуться розгляду ухваленого нормативно-правового забезпечення та повоєнної практики соціально-психологічної адаптації військовослужбовців – учасників бойових дій до цивільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів : онлайн опитування серед ветеранів та

діючих військовослужбовців, 15–25 січня 2024 року. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>.

2. Бондарь В. П. Психологічна допомога та соціальна адаптація військовослужбовців, які беруть участь в антитерористичній операції / В. П. Бондарь, І. І. Ганжук. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2017. № 3–4. С. 37–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2017_3-4_10.

3. Васиньова Н. С. Соціально-психологічна реабілітація і адаптація військовослужбовців до цивільного життя : виклики та шляхи їх подолання / Н. С. Васиньова, Є. В. Іванов. *Суспільство та національні інтереси*. 2024. № 8. С. 504–515. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/scntint_2024_8_46.

4. Вдовиченко Т. В. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 1. С. 166–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2017_1_16.

5. Грибок А. Адаптація військовослужбовців-учасників антитерористичної операції до навчальної діяльності у вищому військовому навчальному закладі (психологічний аспект). *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологічні науки*. 2016. № 3. С. 53–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2016_3_7.

6. Данілін О. М. Адаптація військовослужбовців до умов війни : досвід США та нові виклики для України. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2023. № 1. С. 18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2023_1_4.

7. Денисюк С. Г., Корнієнко В. О. Адаптація як передумова самореалізації військовослужбовців до умов цивільного життя. *Актуальні проблеми проєктування, виготовлення і експлуатації озброєння та військової техніки* : мат. всеукр. наук.-техн. конф. Вінниця : ВНТУ, 2017. С. 111–113.

8. Жиленко Р. В. Соціальна адаптація військовослужбовців в сучасній науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2019. Вип. 2. С. 61–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2019_2_13.

9. Зінченко С. М. Професійна адаптація студентів-військовослужбовців (учасників бойових дій) до продуктивної діяльності у сфері послуг. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки.* 2019. Вип. 182. С. 191–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2019_182_44.

10. Клименко О., Чепурко Г. Проблеми соціальної адаптації ветеранів в Україні. URL: https://isnasu.org.ua/popsci/010_Klymenko_Chepurko_-_Problemy_veteraniv.php.

11. Мальований М. І. Професійна та соціальна адаптація військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей в Україні / М. І. Мальований, Ю. В. Улянич, О. Д. Підлубна. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва.* 2022. Вип. 101 (2). С. 197–207. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101(2)_20).

12. Офіційний вебсайт Міністерства України у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/vidpovid-na-kluchovi-pitannya-schodo-vprovadzhennya-u-gromadah-fahivtsiv-iz-suprovodu-veteraniv-viyni-ta-de>.

13. Офіційний вебсайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua>.

14. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myri-noho-zhyttya-pomichnyk-veterana>.

15. Павлюк М. М. Психологічна адаптація військовослужбовців Збройних Сил України / М. М. Павлюк, І. В. Овдій. *Вісник Національного*

університету оборони України. 2022. Вип. 6. С. 134–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2022_6_18.

16. Пріб Г. А. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців/ветеранів : проблематика вивчення / Г. А. Пріб, Л. Є. Бегеза, Я. М. Раєвська. *Габітус*. 2022. Вип. 35. С. 159–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_35_25.

17. Про державну ветеранську патронатну службу : проєкт Закону України, внесений народними депутатами України IX скликання Г. М. Третяковою та ін., зареєстрований у Верховній Раді України 27 червня 2023 року за № 9423, внесений до порядку денного 9 сесії IX скликання 11 лютого 2025 року за № 4229–IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9423&conv=9>.

18. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг : Наказ Міністерства соціальної політики від 11 квітня 2024 року № 175–Н, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 04 червня 2024 року за № 828/42173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>.

19. Твердохліб Н. Г. Психологічні чинники бойового стресу та адаптація військовослужбовців. *Психологічні студії*. 2023. № 3. С. 132–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psst_2023_3_22.

20. Числіцька О. В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців, що приймали участь у бойових діях (антитерористичній операції). *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вип. 3. С. 338–343. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2015_3_60.

REFERENCES

1. Aktual`ni potreby ta bachennia mozhlyvostei dlia kar`iernoho i profesiinoho zrostannia veteraniv : onlain opytuvannia sered veteraniv ta

diiuchykh viis`kovosluzhbovtziv, 15–25 sichnia 2024 roku. URL: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/02/pracevlashtuvanna.pdf>.

[in Ukrainian]

2. Bondar V. P. (2017). Psykholohichna dopomoha ta sotsial`na adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv, yaki berut` uchast` v antyterorystychnii operatsii / V. P. Bondar, I. I. Hanzhuk. *Ukrains`kyi visnyk medyko-sotsial`noi ekspertyzy*. 3–4, 37–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2017_3-4_10. [in Ukrainian]

3. Vasynova N. S. (2024). Sotsial`no-psykholohichna reabilitatsiia i adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv do tsyvil`noho zhyttia : vyklyky ta shliakhy yikh podolannia / N. S. Vasynova, Ye. V. Ivanov. *Suspil`stvo ta natsional`ni interesy*. 8, 504–515. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/scntint_2024_8_46. [in Ukrainian]

4. Vdovychenko T. V. (2017). Sotsial`na ta profesiina adaptatsiia zvil`nenykh viis`kovosluzhbovtziv yak ob`iekt finansovoho zabezpechennia. *Svit finansiv*. 1, 166–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2017_1_16. [in Ukrainian]

5. Hrybok A. (2016). Adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv-uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii do navchal`noi diial`nosti u vyshchomu viis`kovomu navchal`nomu zakladi (psykholohichniy aspekt). *Zbirnyk naukovykh prats` Natsional`noi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii : Psykholohichni nauky*. 3, 53–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2016_3_7. [in Ukrainian]

6. Danilin O. M. (2023). Adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv do umov viiny: dosvid SShA ta novi vyklyky dlia Ukrainy. *Problemy ekstremal`noi ta kryzovoi psykholohii*. 1, 18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2023_1_4. [in Ukrainian]

7. Denysiuk S. H., Korniienko V. O. (2017). Adaptatsiia yak peredumova samorealizatsii viis`kovosluzhbovtziv do umov tsyvil`noho zhyttia. *Aktual`ni problemy proiektuvannia, vyhotovlennia i ekspluatatsii ozbroiennia ta viis`kovo*

tekhniky : mat. vseukr. nauk.-tekhn. konf. Vinnytsia : VNTU. S. 111–113.
[in Ukrainian]

8. Zhylenko R. V. (2019). Sotsial`na adaptatsiia viis`kovosluzhbovtsiv v suchasni naukovi literaturi. *Naukovyi visnyk Uzhhorods`koho universytetu. Seriiia : Pedahohika. Sotsial`na robota.* 2, 61–69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2019_2_13. [in Ukrainian]

9. Zinchenko S. M. (2019). Profesiina adaptatsiia studentiv-viis`kovosluzhbovtsiv (uchasnykiv boiovykh dii) do produktyvnoi diial`nosti u sferi posluh. *Naukovi zapysky [Tsentral`noukrains`koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Seriiia : Pedahohichni nauky.* 182, 191–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2019_182_44. [in Ukrainian]

10. Klymenko O., Chepurko H. Problemy sotsial`noi adaptatsii veteraniv v Ukraini. URL: https://isnasu.org.ua/popsci/010_Klymenko_Chepurko_-_Problemy_veteraniv.php. [in Ukrainian]

11. Mal`ovanyi M. I. (2022). Profesiina ta sotsial`na adaptatsiia viis`kovosluzhbovtsiv, veteraniv ta chleniv yikhnikh simei v Ukraini / M. I. Mal`ovanyi, Yu. V. Ulianych, O. D. Pidlubna. *Zbirnyk naukovykh prats` Umans`koho natsional`noho universytetu sadivnytstva.* 101 (2), 197–207. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2022_101(2)_20). [in Ukrainian]

12. Ofitsiinyi vebсайт Ministerstva Ukrainy u spravakh veteraniv. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/vidpovidi-na-kluchovi-pitannya-schodo-vprovadzhennya-u-gromadah-fahivtsiv-iz-suprodu-veteraniv-viyni-ta-de>. [in Ukrainian]

13. Ofitsiinyi vebсайт Ministerstva sotsial`noi polityky Ukrainy. URL: <https://www.msp.gov.ua>. [in Ukrainian]

14. Ofitsiinyi vebсайт Natsional`noho instytutu stratehichnykh doslidzhen`. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrynoho-zhyttia-pomichnyk-veterana>. [in Ukrainian]

15. Pavliuk M. M. (2022). Psykholohichna adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv Zbroinykh Syl Ukrainy / M. M. Pavliuk, I. V. Ovdii. *Visnyk Natsional`noho universytetu oborony Ukrainy*. 6, 134–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2022_6_18. [in Ukrainian]
16. Prib H. A. (2022). Sotsial`no-psykholohichna adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv/veteraniv : problematyka vyvchennia / H. A. Prib, L. Ye. Beheza, Ya. M. Raievska. *Habitus*. 35, 159–163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_35_25. [in Ukrainian]
17. Pro derzhavnu veterans`ku patronatnu sluzhbu : proiekt Zakonu Ukrainy, vnesenyi narodnymy deputatamy Ukrainy IX sklykannia H. M. Tretiakovoiu ta in., zareiestrovanyi u Verkhovnii radi Ukrainy 27 chervnia 2023 roku za № 9423, vnesenyi do poriadku dennoho 9 sesii IX sklykannia 11 liutoho 2025 roku za № 4229–IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=9423&conv=9>. [in Ukrainian]
18. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu sotsial`noi posluhy sotsial`noi adaptatsii veteraniv viiny ta chleniv yikhnikh simei ta vnesennia zminy do Klasyfikatora sotsial`nykh posluh : Nakaz Ministerstva sotsial`noi polityky vid 11 kvitnia 2024 roku № 175–N, zareiestrovanyi u Ministerstvi yustytzii Ukrainy 04 chervnia 2024 roku za № 828/42173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0828-24#Text>. [in Ukrainian]
19. Tverdokhlib N. H. (2023). Psykholohichni chynnyky boiovoho stresu ta adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv. *Psykhologichni studii*. 3, 132–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psst_2023_3_22. [in Ukrainian]
20. Chyslits`ka O. V. (2015). Sotsial`no-psykholohichna adaptatsiia viis`kovosluzhbovtziv, shcho pryimaly uchast` u boiovykh diiakh (antyterorystychnii operatsii). *Visnyk Natsional`noho universytetu oborony Ukrainy*. 3, 338–343. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2015_3_60. [in Ukrainian]